

PIOTR HORDYŃSKI

KOLEKCJA JANA PONĘTOWSKIEGO.
WSTĘP DO OPISU ZAWARTOŚCI

Dwie rzeczy da się powiedzieć o zbiorach zgromadzonych przez Jana Ponętowskiego (około 1530–1598), opata w Hradište, w Ołomuńcu na Morawach w latach 1577–1587. Po pierwsze, była to jedna z najcenniejszych polskich kolekcji sztuki w XVI wieku, po drugie, zapewne nigdy nie uda się szczegółowo poznać całej jej zawartości, gdyż znaczna jej część uległa rozproszeniu. Często była pokrótce tylko wzmiankowana, dwukrotnie nieco dokładniej omówiona została jako całość przez Leszka Hajdukiewicza i Tadeusza Chrzanowskiego¹, zaś kilka innych publikacji dotyczyło tylko jej fragmentów². Materiały do monografii kolekcji Ponętowskiego zbierał Kazimierz Piekarski, lecz uległy one zniszczeniu podczas II wojny światowej, później prezentację jej zawartości zapowiadał, lecz zamiaru nie zrealizował Leszek Hajdukiewicz; rozpoczęła przed laty taką pracę Anna Lewicka-Kamińska, sporządzając przerisy opraw i notatki z ich opisami, którym towarzyszyły niekiedy informacje o zawartości książek³.

Dokładne naukowe opracowanie tej kolekcji wymagać będzie badań w kilku dziedzinach: grafiki, historii książki i jej oprawy, rzemiosła artystycznego. Wstępem do ta-

¹ L. Hajdukiewicz, *Jan Ponętowski, opat hradyski, bibliofil, miłośnik sztuki. Materiały do życiorysu*, „Roczniki Biblioteczne” 14, 1970, s. 485–529; T. Chrzanowski, *Uwagi o intelektualistach-kolekcjonerach w Polsce na przełomie renesansu i baroku*, [w:] *Mecenas, kolekcjoner, odbiorca. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Katowice, listopad 1981*, Warszawa 1984, s. 121–145.

² Z. Ameisenowa, *Dwa nieznanne polskie znaki książkowe z XVI wieku*, Kraków 1947; A. Lewicka-Kamińska, *Nieznanne ekslibrisy polskie XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej*, Kraków 1974; J. Samek, *Pastorał i mitra z daru opata Jana Ponętowskiego w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Opuscula Musealia” 5, 1991, s. 87–92; P. Hordyński, *Grafika włoskiej proveniencji z kolekcji Jana Ponętowskiego w Bibliotece Jagiellońskiej*, [w:] *Amicissima. Studia Magdalene Piwocka oblata*, Kraków 2010, s. 217–221, 661–671.; P. Hordyński, *Pochody ceremonialne Habsburgów. Trzy rolki akwafortowe z XVI w. z kolekcji Jana Ponętowskiego w Bibliotece Jagiellońskiej* [w druku].

³ Biblioteka Jagiellońska, sygn. rkps Przyb. 223/80.

kiej pracy winna być próba zestawienia listy istniejącej części tego zbioru i tego co wiemy lub możemy się domyślać o jego zaginionej zawartości. Mówią dziś o nim same obiekty, znajdujące się dziś w zbiorach graficznych, starych druków i rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej oraz w innych miejscach, a także źródła pisane, przede wszystkim sporządzony własnoręcznie przez Jana Ponętowskiego spis książek i dzieł sztuki ofiarowanych Uniwersytetowi Krakowskiemu, datowany 11 maja 1592 roku.

Wiadomo, że gromadzona w Hradište kolekcja nie w całości została przewieziona do Polski, a część jej pozostała na miejscu, gdyż w Bibliotece Kapitulnej w Strängnäs w Szwecji znalazły się 3 książki z tego zbioru, zrabowane w 1642 roku przez Szwedów na Morawach. Notatki na 2 z nich mówią, że Ponętowski ofiarował je klasztorowi⁴.

Zachowany w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego spis daru Ponętowskiego⁵ liczy 5 zapisanych stron. Pięć pozycji (od *Libellus* [...] do *Turcicus imperator* [...]) napisano na stronie 4 jakby niepewną, drżącą ręką. Spis nie jest zbyt precyzyjny, opisy często są bardzo ogólnikowe, tak że identyfikacja obiektów bywa niekiedy trudna albo zgoła niemożliwa. Pewne przedmioty ujęte są tylko zbiorczo, inne zaś jednostkowo. Spis zawiera 109 pozycji, z których tylko około 1/4 można wskazać jako znajdujące się dziś w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Spis jest z grubsza uporządkowany w grupy tematyczne. Pierwsze półtoje strony zajmuje wyliczenie rozmaitych dzieł sztuki: tkanin, obrazów, rolek akwafortowych i nielicznych grafik luzem oraz paramentów liturgicznych, pozostała część spisu (od słów *libri conscripti*) obejmuje książki, a wśród nich inkunabuły i oprawne tomy grafik, kilka rękopisów średniowiecznych (określonych jako książki pergaminowe) i na końcu dzieła prawnicze ofiarowane Collegium Iurisconsultorum. Książki i oprawne zbiory rycin są przemieszane, niektóre opisy książek są mało dokładne, czasem ograniczają się do nazwiska autora albo skróconego tytułu. W niektórych przypadkach można jednak odgadnąć pominięte tytuły lub nazwiska autorów nawet tych dzieł, które nie zachowały się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Brak w spisie kilkunastu pozycji będących dziś w posiadaniu BJ i noszących znaki własnościowe Ponętowskiego⁶. Świadczy to o tym, że dar dla krakowskiej Akademii z maja 1592 roku z pewnością nie był darem jedynym.

Nie dotrwały do naszych czasów otwierające spis 2 znaczne zespoły dzieł sztuki, które stanowiły przypuszczalnie najcenniejszą część kolekcji. Stanowiły je tkaniny niderlandzkie, określone jako „tapece [...] virides Flandricae” – było ich 14 (większych i mniejszych) oraz obrazy flamandzkie malowane na płótnie w liczbie 26. Bliżej nieokreślonych obrazów na desce było 7 sztuk. Nie zachowały się także wymienione w spi-

⁴ E. Barwiński, L. Birkenmajer, J. Łoś, *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji*, Kraków 1914, s. 123–124.

⁵ Regestrum rerum donatarum Sacro Collegio Cracoviensi per Reverendissimum Dominum Ioannem Ponethowsky [...] anno domini 1592, sygn. 16330.

⁶ Rkps. 1462, Cim. 5693, Cim. 5746–7, Cim. 5748–9, Cim. 5875, Cim. 6024, Theol. 9687, brak też w spisie tek rycin 150, 151, 154, 209 (i zrabowanej przez okupanta niemieckiego teki 155), 2 V Alb., 1008–1009 III Alb.

sie paramenty liturgiczne, gromadzone najprawdopodobniej nie tyle jako przedmioty użytkowe, lecz jako dzieła rzemiosła artystycznego. Były wśród nich między innymi: ornat, obrusy ołtarzowe, manipularze, bursy na korporał (czerwona i biała z perłami), chusty do nakrywania kielicha i pastorał francuski. W Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego znajdują się natomiast inny pastorał i infuła zdobione haftem.

Rękopisy średniowieczne (5 w 7 wol.) w odręcznym spisie określone jako *libri pergamenei* prawie w komplecie przetrwały w zbiorach rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Wszystkie są czeskimi manuskryptami iluminowanymi, zaś jeden z nich stanowi szczególną osobliwość, gdyż zawiera częściowo nieukończone miniatury⁷. Rękopisy te to jedyne dziś zabytki sztuki średniowiecznej w kolekcji Ponętowskiego.

Zachowane inkunabuły i druki XVI wieku w liczbie 20 to zapewne tylko ułamek istniejącej kiedyś większej biblioteki. Znajdujące się w zbiorach lub znane nam tylko z tytułów książki dotyczą przeważnie tematyki religijnej i historycznej, jest też trochę emblematyki oraz dzieł prawniczych, trafiają się nawet dzieła matematyczne. Szczególnie dużo jest ksiąg bogato ilustrowanych, a wiele z nich, zwłaszcza te opatrzone sygnaturami „Albumy”, to w istocie zbiory rycin.

Większość książek ma cenne artystyczne oprawy, pochodzące przeważnie z lat 80. XVI wieku, a niemal wszystkie zostały wykonane na zamówienie właściciela kolekcji. Na szczególną uwagę zasługuje dziesiątka opraw tekstylnych z czerwonego aksamitu lub zielonego jedwabiu, z których kilka zdobionych jest haftem, srebrną nicią, perłami i koralami. Powstały one zapewne w Czechach lub na Morawach, podobnie jak zdobione haftem pastorał i infuła w zbiorach Muzeum UJ. Inne oprawy wykonano ze skóry bogato zdobionej złożonymi najczęściej tłoczeniami: supereklibrisami Ponętowskiego w kilku rodzajach lub plakietami. Pośród nich większość to plakiety figuralne, z których najczęściej, bo na 11 oprawach, powtarzają się dwie (z Trójcą Św. i z Dawidem), występujące parami – pierwsza na przedniej, druga na tylnej okładce. Pozostałe pojawiają się tylko raz, zaś na kilku oprawach występują plakiety ornamentalne. Niemal wszystkie oprawy skórzane również powstały w Czechach lub na Morawach i mają dość jednolity charakter: zdobią je stemple (motywy roślinne, kandelabrowe, łańcuchy, linie) bądź radełka (personifikacje cnót, głowy w medalionach i inne.), których większość pojawia się na kilku różnych tomach. Tylko 3 oprawy: Cim. 5693 oraz teki rycin 153 i 209, jak stwierdza A. Lewicka-Kamińska⁸, są krakowskiego pochodzenia. Obcięcia bloków wielu książek są pokryte ornamentem lub tylko złożeniem.

Najlepiej znana i najlepiej zachowana jest graficzna część zbioru, obejmująca ponad 900 rycin z XVI wieku w 9 oprawnych tomach (dziesiąty został zrabowany przez okupanta podczas II wojny światowej), ponadto 3 akwafortowe rolki przedstawiające korowody podczas procesji koronacyjnej lub ceremonii żałobnych cesarzy z rodu Habsburgów. Rolki te miały po około 12 m długości, dziś tylko 1 jest naklejona na płótno,

⁷ Z. A m e i s e n o w a, *Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej*, Wrocław 1958, s. 89–92.

⁸ *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1, Kraków 1966, s. 164.

dwie inne zachowały się jako serie luźnych rycin pozbawionych podkładu. Warto podkreślić, że są to odbitki różniące się w szczegółach od egzemplarzy w obcych zbiorach. Kilkaset grafik zawierają też bogato ilustrowane książki w zbiorach starych druków i tak zwane albumy w zbiorach graficznych, ponadto kilka cennych rycin umieścił kolekcjoner na wyklejkach książek. Ponad 4/5 zbioru grafik to sztuka niderlandzka, w drugiej kolejności włoska, stosunkowo skromnie reprezentowana jest grafika niemiecka i francuska. Zdecydowana większość to ryciny w technikach metalowych (niedużo jest drzeworytów, jeśli pominąć ilustracje książkowe). Przeważająca ich część powstała w latach życia Ponętowskiego, kolekcjoner kupował też nieraz nowsze odbitki ze starszych płyt. Nieliczne ryciny pochodzą z 1. połowy XVI wieku, zaś całkowicie brak grafiki średniowiecznej. Przeważa tematyka religijna, wiele jest alegorii odnoszących się do wiary, moralności, porządku kosmicznego, obecna jest tematyka historyczna, polityczna i portrety osób, a także ponad setka widoków zabytków Rzymu. Spis wymienia również atlas Orteliusa i 2 mapy, które się nie zachowały; kilka map jest wmieszanych pomiędzy ryciny w oprawnych tomach.

Jan Ponętowski bardzo dbał o upamiętnienie swojej osoby. Już w wydany w 1569 roku jego dziełku *Krotki Rzeczy Polskich Seymowych [...] commentarz [...]*⁹ dwukrotnie wytłoczono herb w otoku z inicjałami autora i wiersz poświęcony temu herbowi. Rysy kolekcjonera ukazuje srebrny pozłacany medal z jego popiersiem i datą 1582¹⁰, zaś *Gniazdo cnoty* Bartosza Paprockiego obok genealogii rodu zamieszcza imaginacyjny drzeworytowy portrecik opata. Ponętowski starał się też zawsze o zwrócenie uwagi na swą osobę jako właściciela. Jego herb zdobi pastorał w zbiorach Muzeum UJ, zaś na okładkach wielu książek i albumów umieszczono supereklibrisy, znane są 4 ich rodzaje. Występują one zazwyczaj parami, jeden na górnej, drugi na dolnej okładzinie: częściej z czteropolową tarczą (herby Leszczyc, Odrowąż, Lis i Poraj) – typ I i II wg K. Piekarskiego¹¹, rzadziej z pojedynczymi herbami (Leszczyc lub Odrowąż) – typ III i IV; piąty supereklibris z herbem Leszczyc w wieńcu użyto tylko raz (na oprawie Cim. 8326). Supereklibris herbowy pojawia się też na jednej ze zdobionych haftem opraw tekstylnych (Cim. D). Na wielu skórzanych oprawach wytłoczono napis z nazwiskiem i tytułem właściciela, na rękopisach średniowiecznych literami gotyckiego kroju. W kilku tomach odbite są jego ekslibrisy: z pustą tarczą (użyte kilkakrotnie) i 2 inne – z herbem Leszczyc i puttami lub z dwoma herbami i wulkanem, użyte 1 raz. Spis daru z 1592 roku opatrzony został wielką, noszącą datę 1584, misternie wyrzeźbioną pieczęcią opłatkową przedstawiającą trzymane przez smoki tarcze z herbami Leszczyc i Odrowąż, a nad tarczami popiersie anioła, mitrę i kapelusz. W otoku widnieje oczywiście nazwisko i godność właściciela kolekcji.

⁹ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Cim. 507.

¹⁰ Pozostaje on w zbiorach Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego w Krakowie; opisali go E. R a c z y ń s k i (*Gabinet medalów polskich*, Berlin 1845, t. 1, No. 55c), J. S. B a n d t k i e (*Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1821, s. 52) i E. H u t t e n - C z a p s k i (*Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, vol. 2, St. Petersburg–Paris 1872, s. 243–244).

¹¹ K. P i e k a r s k i, *Supereklibrisy polskie od XV do XVIII wieku*, Kraków 1929, tabl. 19–22.

Dzisiaj kolekcja Ponętowskiego jest bardzo cennym zbiorem grafiki, książki ilustrowanej i artystycznej oprawy XVI wieku. Trudniejsza do oceny jest wartość biblioteczki, zachowanej w stanie szczątkowym. Leszek Hajdukiewicz powątpiewał w naukową aktywność Ponętowskiego¹², jednak tematyka znacznej ilości książek i rycin może wskazywać na jego zainteresowanie historią, a zwłaszcza nieodległymi w czasie wydarzeniami politycznymi.

Rzuca się w oczy to, że w spisie swego daru Ponętowski często podkreśla jakość materiału i zalety wykonania, chętnie dodając mówiące o tym określenia: *pulchre scripti, eleganter depictae, artificiose factus, mirabiliter compaginatus, sub veluto rubeo, sub viridi veluto, cum auro, cum argento, cum margaretis*, zwraca też uwagę na obecność ilustracji: *cum imaginibus, cum iconibus*. Nie ulega wątpliwości, że drogocенność lub niezwykłość obiektów miała dla niego duże znaczenie; w jego zbiorze znalazł się pastorał z niezwykłą, bo tekstylną dekoracją, a także oprawy zdobione perłami, tomik z rycinami połączony z planszą do gry w tryktraka, kilka grafik odbitych na żółtym jedwabiu.

Owo poszukiwanie niezwykłości było całkowicie w guście epoki – pobyt Ponętowskiego na Morawach przypadł na lata panowania cesarza Rudolfa II, wielkiego mecenasa sztuki i miłośnika osobliwości. Z pewnością nie można odmówić kolekcjonerowi dobrego gustu. Zainteresowało go malarstwo i tkaniny niderlandzkie, a w zachowanej części zbioru nie spotyka się dzieł niskiej jakości, zupełnie brak na przykład popularnych druków ulotnych. O jego kulturze artystycznej może też świadczyć fakt, że na oprawach rękopisów średniowiecznych napisy i nazwisko kolekcjonera wytłoczone są pismem gotyckim.

Wolno stwierdzić, że Ponętowskim kierowały potrzeby estetyczne, ciekawość świata, duma posiadacza, zamiłowanie do przepychu. Pozostaje tylko pytanie, w jakiej kolejności je ustawić?

Celem publikacji jest dokonanie możliwie kompletnego zestawienia zachowanych do dziś obiektów z kolekcji i przedstawienie dostępnych informacji o jej zaginionej części.

Poniżej zamieszczona została lista dających się dziś zidentyfikować obiektów ze zbioru Ponętowskiego, zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej (w kolejności według sygnatur) i w innych instytucjach. Oprawne teki rycin są wymienione jako jednostki. W nawiasach okrągłych wyszczególniono ryciny i rysunki wklejone do książek i oprawnych tek, a dodane tam przez właściciela. Osobno wymienione też zostały nieliczne rysunki i grafiki, które nie znajdują się w oprawnych tomach. Szczegółowe omówienie całości kolekcji grafiki winno stać się przedmiotem innej, bardziej obszernej pracy.

W dalszej kolejności przytoczony został spis z 1592 roku, dokonany ręką Jana Ponętowskiego. W wypadku obiektów zachowanych wymienione zostały aktualne sygnatury, przy obiektach zaginionych, jeśli było to możliwe i potrzebne, podano uzupełnienia lub objaśnienia wpisów – czasem dość oczywiste, lecz niektóre z nich należy traktować tylko jako przypuszczenia.

¹² L. Hajdukiewicz, dz. cyt. s. 396, 524–525.

BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA

RĘKOPISY

- Rkps 284, t. 1–2. Biblia Latina Alberta ze Sternberku, Czechy między 1371–1378
 Rkps 1307/1, Malogranatum, Liber I–II, Czechy 1402
 Rkps 1307/2, Malogranatum, Liber III, Czechy 1402
 Rkps 1308, Fridericus de Sternberg, Explicationes Psalmorum seu glossa super Psalterium, Ołomuniec, około roku 1400
 Rkps 1462, Missale, Czechy, przed rokiem 1345
 Rkps 1558, Pontificale, Czechy, około roku 1400

DRUKI

Inc. 1354–1355 – Druki współprawne: Platina Bartholomaeus, Vitae pontificum romanorum, Nurembergae, A. Koberger 1481 (Inc. 1354); Lupoldus Bebenburgensis, Germanorum veterum principium zelus et fervor in christianam religionem, Basel, J. Bergmann, 1497 (Inc. 1355). Pierwotnie były współprawne z nimi także 3 inne inkunabuły, dziś w osobnych oprawach z XIX wieku: Inc. 2551, Trithemius Joannes, De scriptoribus ecclesiasticis, Basel, J. Amerbach, 1494 ; Inc. 2518, Reuchlin Joannes, De verbo mirifico, Basel, J. Amerbach, 1494 ; Inc. 2579, Margarita Decretalium, Basel, N. Kessler, b. d.

Inc. 1849, Piccolomini Aeneas Sylvius, Epistolae familiares, Norimbergae, A. Koberger, 1481

Cim. A[?], Haechtanus Laurentius [Laurent van Haecht Goidsenhoven], Mikrokosmos. Parvus mundus, Antwerpen, Gerardus de Tadcus, 1579, [ryt. Gerard de Jode]
 Favoli Hugo, De deis gentium imagines, Antwerpen 1581 [ryt. Philips Galle]

Cim. B, Leisentritt Johann, Christianae et piae preces ex orthodoxae et catholicae ecclesiae [...], Budziszyn Ex officina [...] Nicolai Wolrab, 1555

Cim. C, Breviarium Romanum, Venetiis, cura [...] luceantonii Junta [...] impressum, 1524

Cim. D, Breviarium Romanum ex Decreto Sacro sancti Concilii Tridentini, Venetiis, apud Iuntas [Luc' Antonio II Giunta], 1580

Cim. 5746–5747, Vortzeichnus und zceigung des hochlobwirdigen heilighumbs der Stifftkirchen der heiligen Sanct Moritz und Marien Magdalenen zu Halle [...], Halle, [Wolfgang Stöckel], 1520 (na odwrocie karty tytułowej miedzioryt autorstwa A. Dürera: Albertus Elector Brandenburgensis¹³)

Dye zaigung des hochlobwirdigen Hailighumbs der Stifftkirchen aller Hailigen zu wittenburg, Wittenberg, [J. Gronenberg], 1509, zawiera drzeworyty L. Cranacha: Wielka

¹³ F. W. H. Hollstein, *German Engravings, Etchings and Woodcuts ca 1400–1700*, vol. 7, s. 91, nr 100.

seria relikwiarzy wittenberskich – na karcie tytułowej miedzioryt L. Cranacha: Fryderyk Mądry i Jan Stały¹⁴

Cim. 5748–5749, Neun und neunzig Schöne ausserlese Lieder, allen züchtigen Jungfrauen zum Newen Jar Gedruckt, 1586

Negker Jost de, Todtentanz durch alle Standt der Menschen, Wien 1579, zawiera 40 drzeworytów – kopie według Hansa Holbeina; plansza do gry w tryktraka, schowki na pionki i na karty do gry, zeszyt z notatkami

Cim. 5750, Missale Romanum, Venezia, 1516, zawiera liczne drzeworyty kolorowane. Na przedniej wyklejce rycina na żółtym jedwabiu: alegoria ilustrująca wers Księgi Przysłów 4, 23, datowana na rok 1580, podobna do ryciny z sygn. BJ I. 9060; na tylnej wyklejce Typus ecclesiae catholicae, rycina na żółtym jedwabiu, podobna do ryciny z sygn. BJ I. 9041

Cim. 5875, Amman Jost, Gynaecium sive Theatrum mulierum, Francoforti, 1586, drzeworyty są lekko podkolorowane

Cim. 6024, Manuale parochorum [...] pro provincia Salisburgiensi, Ingolstadii, Ex Officina [...] Davidis Sartorii, 1582

Cim. 8326, Paprocki Bartosz, Gniazdo cnoty, Kraków, z Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1578

Cim. 8416, Cassaneus Bartholomaeus [Chasseneux Barthelemy de], Catalogus Gloriarum Mundi, Francoforti, Impressum Apud Georgium Corvinum, 1579, zawiera 12 rycin Josta Ammana

Cim. 8417, Pontificale Romanum, Venezia [...], Apud Iuntas, 1572, zawiera liczne zapisy nutowe i drzeworytowe ilustracje

Cim. 8426, Missale Parisiense, Parisijs, 1550, na wyklejkach: portret Grzegorza XIII, miedzioryt kolorowany i 7 Sakramentów – odbitka ryciny na żółtym jedwabiu

Geogr. 1107, Volaterranus Raphael [Maffei Raffaele], Commentariorum urbanorum octo et triginta libri, Lugduni, 1552

Theol. 9687, Röckler Andreas, De statu animarum in altero saeculo, Ingolstadii, Ex Officina Weissenhorniana [Wolfgang Ecler], 1581

932773 II Mag. St. Dr., Regiomontanus [Müller Joannes], Tabulae directionum, Venetiis, 1524

GRAFIKA

Teka 149, I. 9036–9126, Typus ecclesi[a]e catholic[a]e, na wyklejce drzeworyt z Humani Corporis Fabrica Epitome Andrei Vesaliusa – akt mężczyzny z czaszką w ręce

Teka 150, I. 9127–9180, Theatrum legis divinae, na wyklejkach gwasze – dwa gołębie, perkoz dwuczuby

¹⁴ Tamże, vol. 6, s. 3, nr 96.

Teka 151, I. 9181–9203 [Bez tytułu]

Teka 152, I. 9208–9423, *Theatrum vit[a]e human[a]e*

Teka 153, I. 9424–9558, *Liber divina[e] sapientiae*

Teka 154, I. 9559–9630 [Mythologico-Theologicae imagincuniulae]

Teka 155, brak od czasu II wojenny światowej [I. 9631–9680]

Teka 209, I. 13295–13324, *Vita austera religiosorum*

Teka 210, I. 13325–13505, *Speculvm christianae professionis* – po I. 13505 gwasz: herb Orsinich

Teka 211, I. 13506–13628, *Speculum Romanae Magnificentiae* [...]

I. 14704, *La trio[n]phante galera* [...] che porto la nova [...] della gran vittoria [...]. In Venecia, in frezaria per cesare Vicelli [Vecellio], drzeworyt kolorowany (wyklejony z 407–410 IV Alb.)

I. 23893, Nikolaus Hogenberg [ryt. i rys.], [Procesja papieża Klemensa VII i cesarza Karola V w Bolonii po koronacji 24 lutego 1530], *Divo et invicto imperatori Carolo V* [...], akwaforty, 1530¹⁵. Pierwotnie rolka naklejona na płótno, obecnie luźne 2 rytowane karty dedykacyjne z tekstem i ryciny 1–38

I. 23894, Wolfgangus Meyerpeck [ryt.], Hans Mayr i Joachim Sorg [rys.], *Parentalia Divo ferdinando Caesari Augusto* [...] persoluta Viennae Anno Domini 1565 VIII Idus Augusti, *Augustae Vindelicorum* [...], 1566. Rolka naklejona na płótno, drukowany tekst w 6 kolumnach: „Lectori atque inspectori”, podpis: Bartholomaeus Hannewald, akwaforty kolorowane, karta tytułowa, *castrum doloris* i pochód żałobny: ryciny 1–30 (brak ryc. 31)

I. 23895, Joannes i Lucas Duetecum [ryt.], Hieronimus Cock [rys.], *Amplissimo hoc apparatu et pulchro ordine Pompa funebris* [...] Carolo V Rom. Imp. [...] 1559, akwaforty. Pierwotnie rolka naklejona na płótno, obecnie ryciny [1]–34 luzem (brak karty tytułowej)

1 V Alb., Jacques Tortorel, Jean Perrissin, *Der erste Tail* [...] gedencwirdiger historien vom Krierg, Mord und Aufrueren welche sich [...] in francreich zugetragen [...], Lyon, 1570, miedzioryty i drzeworyty

Wklejono: na odwrocie k. 39 akwaforta włoska – bitwa pod Marcomot k. Moncontour 3 X 1569; [k. 43] – tekst drukowany (Michael Prudeker, *Carmen de humilitate*), dedykowany J. Ponętowskiemu; [k. 45] – *Tabula Complectens Totam Belgicam, Flandriam, Brabantiam* (mapa Niderlandów)

2 V Alb., Francesco Terzi, Gaspare Oselli, *Austriacae gentis imagines*, Innsbruck, 1553–1573

407–410 IV Alb., *Bellvm Tvneti Flandricu[m] Gallicv[m]qvè*

407 IV Alb., *Kurtze erzeichniss wie Keyser Carolus der V in Africa Dem Konig von Thunis, so von dem Barbarossen vertrieben mit kriegsrustu[n]g zur hulffe komt* [...]

¹⁵ Odbitki tej rolki i dwu pozostałych najprawdopodobniej pochodzą z lat 70. lub 80. XVI wieku.

408 i 409 IV Alb., [wojny z Hiszpanami i wojny religijne w Niderlandach]

410 IV Alb., [wojny religijne we Francji]

887 III Alb., Onofrio Panvinio, *Accurateae effigies pontificum maximorum numero XXVIII ab Anno Christi MCCCLXXVIII [...]*, Getruckt [...] durch Nernhart Jobin, Argentorati, 1573

1008–1009 III Alb. współprawne:

Pieter Baltens, *Les genealogies et anciennes descentes des Forestiers et comtes de Flandre [...]*, Andre Bax, Antverpiae, 1581

Michael Vosmer, *Principes Hollandiae & Zelandiae Domini Frisiae*, Christophorus Plantinus Philippo Gallaeo, Antverpiae, 1578

RYSUNKI

IR 1961, Projekt nagrobka J. Ponętowskiego z postacią klęczącą, bister, pióro (wyklejony z teki 149)

IR 1974, Projekt nagrobka J. Ponętowskiego z postacią stojącą, bister, pióro (wyklejony z teki 149)

MUZEUM UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Pastorał i mitra zdobione haftem

BIBLIOTEKA KAPITULNA W STRÄNGNÄSS

Johann Gritsch, *Quadragesimale*, Argentorati, 1484

Bernardus Clarevallendus, *Opera*, Lugduni, 1520

Wilhelmus Paraldus, *Summa de virtutibus*, Colonia, 1479

SPIS DARU PONĘTOWSKIEGO Z 1592 ROKU

Regestrum rerum donatarum Sacro Collegio Cracouien[si] Per R[evere]ndūm Dominum Ioannem Ponethowsky Abbatem Gradicensem Protthonottarium Apostolicum vndecima Die Mensis Maii A[n]no D[omi]ni 1592

Tapeciae magnae ac minores virides Flandricae quatuordecim¹⁶

Imagines pulchro flandrigo opere depicto[!] in tela omnes magn[a]e, viginti sex

In tabulis vero imagines eleganter depictae sunt septem

¹⁶ Zapewne werdiury, to jest tapiserie przedstawiające krajobrazy z roślinnością, niekiedy też ze zwierzętami.

Imagines vero parui artificiose illuminati cum tabula Insignii mei nouem & Henrici Regis effigies decima

Insigniorum Caesaris Papae ac Regis Tabula Ingressus solennis Caroli Quinti Imperatoris Bononiam ad coronationem caesaris cum celebri Magestatis[!] Pompa I. 23893

Caesaris Ferdinandi Funeris Pompa I. 23894

Caesaris Caroli solemnes ex[s]equiae I. 23895

Insignia Caesaris

Imagines Tipus excussae

Electio Caesaris per sacri Imperii Principes Electoris

Aquila biceps cum insignijs

Tipus Christianorum Principum et Antiquaru[m] monarchiaru[m]

Delinrentio[!] naturae humanae

Genelogia Austriaca

Mappa Boemiae Regni

Genelogia saxonie Ducis

Fiserunk Altaris pulchra illuminatura in Pargameno depictus ac artificiose factus

Cassula Rubea cum aurea cruce

Alba cum stola, manipulari ac Homerali

Infula cum baculo pastorali

w Muzeum UJ.

Agnus DEI¹⁷

Custodiae, Rubea et Alba cum margaretis

Sudarium ad Altare cum auro pulchre factum

Sudarium supra calicem

Perae duae cum cistula

Cingulus ex serico ad Albam pulchro opere

Puluinaria duo ad Altare¹⁸

Baculus Francicus cum argento et gladiolo¹⁹

Antiquitates in parua teca cum effigiae meae

Sigillum magnum Caesaris

Mappa altaris cum serico

LIBRI CONSCRIPTI

Volateranus

Geogr. 1107

Sermones de Sanctis

Sermones Ioannis Fabri

¹⁷ Zapewne tak zwany agnusek. Agnuskni to medaliony z wizerunkiem Chrystusa jako Baranka, pierwotnie wykonywane z wosku, później także z trwałych szlachetnych materiałów – „raczej medale w formie agnusków” (*Encyklopedia kościelna*, t. 1, Warszawa 1873, s. 79).

¹⁸ Małe poduszki na ołtarz, zazwyczaj z jedwabiu lub innego kosztownego materiału, zdobione haftem krzyżykowym, na których kładziono księgę.

¹⁹ Prawdopodobnie pastorał limuzyjski ze stylizowanym kwiatem mieczyka w krzywaśni.

Cathalogus Sanctorum Martirum ²⁰	
Canones et Decreta Sacri Concilij Tridentini	
De Sacra Eucharistia liber	
Assertio Catholica ²¹	
Flagellum Hereticorum ²²	
Decreta Ecclesiae Christi	
De statu animarum liber	
Methodius	
Opera Ioannis Sambuci ²³	
De vitis et sectis omnium Hereticorum ²⁴	
Aeneas Siluius, liber eius cum argento	Inc. 1849
Speculum Christianae professionis cum imaginibus	Teka rycin 210
Missale Romanum in quarto sub veluto rubeo	
Habitus variarum gentium libri tres in folio cum imaginibus ²⁵	
Legenda Sanctorum	
Vitae Sanctorum Patrum cum imaginibus	
Gloria mundi cum Iconibus	Cim.8416
Pontificale Romanum	Cim.8417
Theatrum vitae humanae	Teka rycin 152
Directorium in Bibliam auream in viridi opere	
Theatrum Sacerdotum cum Iconibus	
Paulus Iouius cum imaginibus sub veluto rubeo ²⁶	
Acta Apostolorum cum Iconibus	
Cathalogus Pontificum sub aureo filo	Inc.1354–1355
Cronica Franciae cum Iconibus sub aureo filo	1 V Alb.
Acta Diuinarum nuptiarum sub aureo filo	
Theatrum Ciuitatum liber secundus	
Theatrum Ciuitatum liber Tertius ²⁷	
Liber Deuotus imaginum	
Effigies Pontificum Romanorum in octauo	887 III Alb.
Speculum Romanae Magnificentiae	Teka rycin 211
Tipus Ecclesiae Catholicae	Teka rycin 149
Missale Francicum sub rubeo veluto	Cim. 8426
Missale Romanum sub veluto rubeo cum auro	Cim. 5750

²⁰ Pierre M o r s e l i n, *Martyrologium sive sanctorum martyrum catalogus*.

²¹ Pedro d e S o t o, *Assertio catholica fidei circa articulos confessionis*.

²² Zapewne: Nicolas J a c q u i e r, *Flagellum haereticorum fascinariorum*, Frankfurt nad Menem, 1581.

²³ Janos Zsamboki.

²⁴ Gabriel d e P r é a u, *De vitis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum*.

²⁵ Jean Jacques B o i s s a r d, *Habitus variarum orbis gentium*.

²⁶ Paolo G i o v i o, być może *Elogi degli uomini illustri?*

²⁷ Georg B r a u n, Frans H o g e n b e r g, *Civitates orbis terrarum*.

Spectacula Anthverpie[nsia] ac Arcus Triumphales ²⁸	
Philosophia naturalis	
Virtutes Poloticae[!] cum imaginibus	
Bellum Tuneti cum imaginibus	407–410 IV Alb.
Simbola Italica cum insignijs et Iconibus	
Insignia Polonica	
Castellorum ciuitatum ac Regum imagines in quarto liber	
Equitum imagines liber in quarto	
Theatrum orbis Terrarum sub veluto rubeo ac deaurato argento ²⁹	
Paruis mundus cum imaginibus liber sub rubeo veluto cum margaretis ³⁰	Cim. A?
Breuiarium antiquum Romanum sub viridi veluto cum auro et margeritis	Cim. C
Breuiarium recens sub viridi veluto cum auro	Cim. D
Praecationes Lesentricij sub veluto viridi cum margaritis ac auro	Cim. B
Liber Divinae Sapientiae	Teka rycin 153
Hierarchia caelestis ³¹	
Libellus in sedecimo Martilogij imagines cum pictura	
Liber in folio in Mathematicis	
Liber in quarto mirabiliter compaginatus	

²⁸ Zapewne: Schrijver Cornelius [G r a p h e u s], *De seer vonderlijcke [...] triumphelijcke incompst [...] in de stad van Antwerpen. Anno 1549.*

²⁹ Abraham O r t e l i u s, *Theatrum orbis terrarum.*

³⁰ Ten wpis jest zastanawiający. Tytuł *parvus mundus* znaczy to samo co *mikrokosmos*, obecność ilustracji, kolor oprawy i użycie pereł nasuwają od razu skojarzenie ze znanym jako dar Anny Jagiellonki Cime-lium A (to znaczy Laurentius Haechtanus [Laurent v a n H a e c h t o i d s e n h o v e n], *Mikrokosmos. Parvus mundus*, Antwerpen, Gerardus de Tadecius, 1579). Co więcej, Jacek P r z y b y l s k i w *Indiculus variorum monumentorum, codicum et librorum* (rkps BJ 918, k. 10r) napisał: „Liber emblematum, quo olim Antonius[!] Ponetowski, Abbas Gradicensis, Bibliothecae Academiae Benefactor, utebatur sub titulo: Mikrokosmos sive Parvus Mundus in 4 unionibus ornatus” (Przybylski konsekwentnie przypisywał błędnie Ponętowskiemu imię Antoni). Tytuł i wzmianka o perłach nie pozostawiają tu wątpliwości. Takie zbieżności trudno uznać za przypadek. Można przypuścić, że zauważyła to już A. Lewicka-Kamińska, która odnotowała tę oprawę w zbiorze przerysów i rękopiśmiennych notatek, dotyczących opraw z kolekcji Ponętowskiego (rkps Przyb. 223/80), a także T. Chrzanowski, który napisał: „kto wie, czy przy [...] powstaniu [tej oprawy] nie pośredniczył koneser i bibliofil Jan Ponętowski” (dz. cyt., s. 142). Tymczasem w zachowanym w zbiorach graficznych fragmentarycznym rękopiśmiennym kartkowym spisie opraw, pochodzącym z początku XIX wieku, można przeczytać: „Ein von der poln. Königin Anna in Jahre 1582 gestickter (und von derselben am 27. 4. 1584 der Bibliothek geschenker) Einband”. W książce brak znaków własnościowych Ponętowskiego, a na okładce znajdują się inicjały królowej. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że pewne elementy dekoracji oprawy *Mikrokosmosu* są podobne jak na pastorałe w Muzeum UJ. Zastanawiające jest również to, że orzeł na Cim. A jest pozbawiony korony w przeciwieństwie do innych orłów polskich z epoki Jagiellonów. Historia powstania tej oprawy kryje jeszcze sporo zagadek. Problem w tym, że książka nie była bliżej badana – jeszcze w latach 80. XX wieku zdarzało się, że figurowała nawet w literaturze naukowej jako modlitewnik.

³¹ Pseudo-Dionysius A r e o p a g i t a, *De coelesti hierarchia.*

Libellus in quarto legacioru[m]
 Liber Historiae Dubrawij³²
 Bomfinius[!]³³
 Mappa parua impressa
 Turcicus imperator vt in templu[m] proficiscitur

LIBRI PERGAMENEI

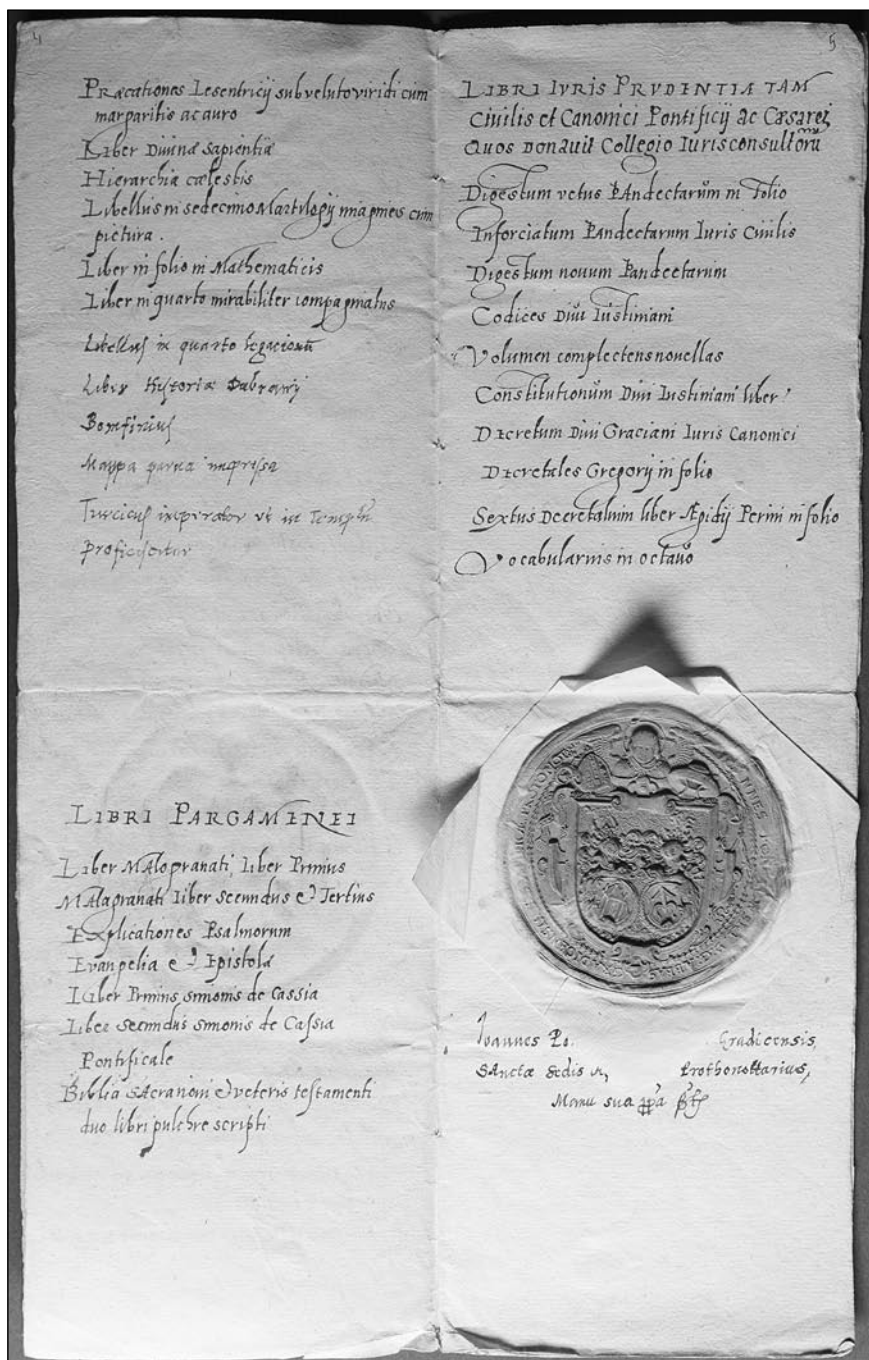
Liber Malo granati, Liber Primus	Rkps 1307/1
Malo granati Liber secundus et Tertius	Rkps 1307/2
Explicationes Psalmorum	Rkps 1308
Evangelia et Epistola	
Liber Primus simonis de Cassia	
Liber secundus simonis de Cassia ³⁴	
Pontificale	Rkps 1558
Biblia Sacra noui et veteris testamenti duo libri pulchre scripti	Rkps 284
LIBRI IURIS PRUDENTIAE TAM Ciuilis et canonici Pontificij ac Caesarei quos donauit Collegio Iurisconsultoru[m]	
Digestum vetus Pandectarum in Folio	
Inforciatum Pandectarum Iuris ciuilis	
Digestum nouum Pandectarum	
Codices Diui Iustiniani	
Volumen complectens nouellas	
Constitutionum Diui Iustiniani liber	
Decretum Diui Graciani Iuris Canonici	
Decretales Gregorii in folio	
Sextus Decretalium liber Aegidij Perini in folio	
Vocabularius in octauo ³⁵	

³² Jan D u b r a v i u s, *Historia regni Boemiae*.

³³ Zapewne: Antonio B o n f i n i, *Rerum Ungaricorum decades*.

³⁴ Biblioteka Jagiellońska posiada czeski rękopis: Simon Fidati de Cassia, *Enarrationes evangelicae veritatis*, t. 1 (rkps 1654) i t. 2 (rkps 1653). Oba tomy nie mają znaków własnościowych, a ich oprawa jest pozbawiona ozdób, co nie pozwala orzekać o ich proveniencji.

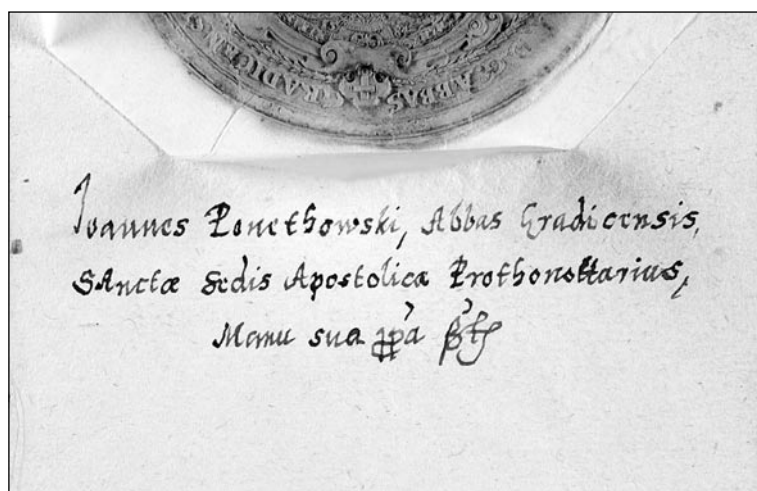
³⁵ Pod tekstem pieczęć donatora i podpis: Ioannes Ponethowski, Abbas Gradicensis, / Sanctae Sedis Apostolicae Prothonottarius, Manu sua p[ro]p[ri]a [subscrip]t[us].

1. Spis donacji Jana Ponętowskiego

2. Pieczęć Jana Ponętowskiego

3. Podpis Jana Ponętowskiego pod pieczęcią

THE COLLECTION OF JAN PONĘTOWSKI.
AN INTRODUCTION TO THE DESCRIPTION OF ITS CONTENTS

SUMMARY

Jan Ponętowski (ca. 1530–1598), who was the abbot in Hradište (Moravia) from 1577 to 1587, was also a collector who managed to bring together one of the most valuable Polish art collections of his time. Of this collection, about 900 prints bound in volumes, a number of books illustrated with engravings and woodcuts as well as three rolls of etchings are now held by the Jagiellonian Library. All of these are sixteenth-century prints, made for the most part by the use of metal techniques. Four fifths of them come from the Netherlands and the rest from Italy. Part of Ponętowski's library has also survived, including several manuscripts and incunabula. Some of these books have extremely fine artistic bindings made of materials such as silk or velvet and adorned with pearls and coral, while others – made of leather – are mostly decorated with plaques. Most of the bindings come from Bohemia. Unfortunately, a large part of Ponętowski's collection – including fabrics, paintings on canvas and on wooden boards as well as most of the church paraments – has not survived. Additionally, most of the library has been dispersed. Ponętowski, who very much wished to be remembered by future generations, used several supralibros and bookplates. He also liked to highlight the beauty and costly nature of the artworks in his possession.

The subjects which prevail among Ponętowski's etchings are religion and history, the latter concerning events from the recent past. It is also evident that the abbot was very fond of allegories. His artistic taste is unquestionable, as no poor quality works can be found in his collection.

The aim of this publication is to make a complete list of both the preserved and the lost items from Ponętowski's collection. The article contains a list of objects held by the Jagiellonian Library (according to the shelf marks). It also mentions several items that are to be found in other locations as well as the list of Ponętowski's donation to the Cracow University (written by the donator himself in 1592). The present list is not a detailed one. Certain objects are mentioned collectively – some in a very brief manner. Where possible and where necessary, the author has added appropriate explanations (which in some cases are only hypothetical). These mostly concern the entries on lost objects.

SŁOWA KLUCZOWE:

Jan Ponętowski, opat, Hradište, kolekcja, dar, Biblioteka Jagiellońska

KEYWORDS:

Jan Ponętowski, abbot, Hradište, collection, donation, Jagiellonian Library